

TAXANDRIA,

Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis en Volkskunde,

onder redactie van

W. J. F. JUTEN TE BERGEN-OP-ZOOM.

Prijs per jaargang. f 3,—.

Franco per post f 3,25.

" " " voor het Buitenland fr. 7,50.

Uitgever: JAN A. G. JUTEN te Bergen-op-Zoom.

Verschijnt den 1^{en} en 15^{en} van elke maand.

DE STICHTING VAN 'T KAPITTEL TE GEERTRUIDENBERG.

Opmerkelijk en tevens jammer mag het wel heeten — de, ondanks den heerschenden geest van geloof, nog ruwe zeden des tijds zullen er de schuld van dragen — dat de eerste gepatroneerde

pastoor van Geertruidenberg, die met name bekend is, Wilhelmus van Borne — wij ontmoeten hem nog later — in geen gunstig daglicht voor ons moet optreden. Op Driekoningendag van 't jaar 1282 werd een perkamenten diplooom uitgevaardigd, waarvan de hoofdinhoud luidde: „Willelmus, investitus der kerk van St. Geertruidenberg, verklaart dat, ter gelegenheid en ter oorzaak van zekeren twist en oneenigheid tusschen hem eenerzijds en de abdis ¹⁾ met het klooster van Thorn anderzijds, wijlen Johannes (van Enghien), bisschop van Luik, hem met den kerkeijken ban en andere straffen had vervolgd, en, dewijl hij in verstokten gemoede aan die vonnissen niet had gehoorzaamd, hem in de gevangenis had geworpen; doch dat nu, tot inkeer gekomen en op vrije voeten gesteld,

¹⁾ Guda van Rennenberg, vermoedelijk de opvolgster van Hildegondis „Dei gratia abbatissa Sancte Marie in Thoren.”

hij uit eigen beweging, ter liefde van den vrede en zich bij eede verbindende, afziet van allen onwil, tegenkantingen en vorderingen, die hij tegen de abdis en haar klooster gehad heeft of zou kunnen hebben, belovende tevens, ter oorzaak van gemelden twist of van zijne gevangenschap geen wraak te nemen op- noch eenige vijandschap te houden tegen de abdis en haar klooster, of de kerken van Luik en van Thorn, of de personen behoorende aan die kerken of aan het bisdom van Luik. Verder verklaart hij insgelijks af te zien van de borgschap of verplichting, die jegens hem, bij eene vroeger tusschen hem en de abdis gesloten overeenkomst was aangegaan (namens deze laatste door de ridders Henricus van Pytersheim en Michaël van Rothem) en stemt er in toe, dat, indien hij te eeniger tijd tegen deze onderhandeling handelt, de abdis onmiddellijk, zijn beneficie als vacant beschouwende, een anderen in zijne plaats benoeme en de bisschop hem als meenedige en trouwbreker straffe, terwijl hij in dat geval zich buitendien verplicht tot eene boete van 200 Luiksche marken, voor welke som hij als borgen stelt de ridders Willemus van Horne, Gossuinus van Borne, Osto dezes zoons, Willemus van Cranendunc en de schildknappen Arnold van Steyn en Daniel van Ghoyre, die zich verbinden, bij wanbetaling, op de eerste aanmaning van de abdis of van den bisschop, te Maastricht of op een andere plaats, in een hun aan te wijzen herberg, op hunne eigen kosten te liggen, zoolang gemelde som niet zal voldaan zijn. — Alle deze bepalingen worden goedgekeurd door bisschop Johannes (van Vlaanderen) ¹⁾ en Gerardus van Nassove (Nassau), aartsdiaken van Luik ²⁾, welke laatste tevens verklaart den investitus te zullen aanstellen, dien de abdis, ingeval Willemus aan

¹⁾ De 71^e bisschop van Luik 1282—1292, Jan's opvolger.

²⁾ Gerard v. Nassau, neef van keizer Adolf van Nassau, was aartsdiaken van Kempenland (1277—1310), tot welk aartsdiakenschap Geertruidenberg behoorde

de gestelde voorwaarden niet voldoet, zou benoemen." (Habets bl. 50). De bisschop schonk genade en zoen.

Ondanks dezen spoedig verdwenen wanklank zouden de betrekkingen tusschen de parochiekerk van Geertruidenberg, waartoe ook de dochterkerken Made en Drimmelen behoorden, en tusschen haren patroon de abdij van Thorn, altijd inniger worden. Het stadje was reeds vrij aanzienlijk in die dagen. Geertruidenberg, waarvan in de middeleeuwen het bezit door de graven van Holland en de hertogen van Brabant aan elkander betwist werd, had reeds in 1213 van den Hollandschen graaf Willem I stedelijke rechten verkregen en moet dus, na Dordrecht, als de oudste poortery van 't latere Hollandsche gebied beschouwd worden.¹⁾ Ook op kerkelijk gebied was er blijkbaar vooruitgang in het kerspel.

In 1310 stichtte de voortreffelijke Thornsche abdis, Margareta van Petershem (1304—1347), in een charter van 9 Juni 1311 „de parel der maagden" (*gemma virginum*) genaamd, een kapittel te Geertruidenberg en verhiet aldus de zeer oude parochiekerk van St. Geertrui tot eene collegiale kerk. Den 9^{en} Mei van dat jaar „richtte zich de abdisse van Pitressem (Petersheim) aan den bisschop van Luik, Theobald van Bar, met het nederig verzoek om, dewijl de parochiale kerk van St. Geertruidenberg, wier patronaat haar toebehoort, in goederen, renten, tienden en bijdragen (*oblaciones*) der parochianen, een inkomen van 300 klein tournoise ponden bezit, aldaar eene collegiale kerk met een zeker getal kanunniken, deken en scholaster in te stellen, die ieder, zoomede de investitus der kerk, voor de lasten aan de zielzorg verbonden

¹⁾ Geertruidenberg heeft nooit tot de latere, zoogenaamde generaliteitslanden behoort. Het werd, als een deel der provincie Holland, bij de republiek gerekend, en had het recht, waarvan zelden gebruik gemaakt is, afgevaardigden te zenden ter Staten-generaal. Eerst na de vrijwording van 't gekwelde en geknevelde Noord-Brabant is het bij deze provincie gevoegd.

uit de inkomsten eene *portio competens* zullen genieten, blijvende de collatie van de investituur, dekenaat, schoolasterij en der kanunnikaten en prebenden aan haar en hare opvolgsters; — met welk verzoek de investitus Wilhelmus van Borne instemt." (Habets bl. 107).

Aan het perkamenten origineel van dat verzoekschrift hangt het zegel der abdis: een klimmende dubbelstaartige leeuw op een veld, met biljetten bezaaid. Van het omschrift zijn nog de woorden leesbaar *secr..... batisse de t....*. Het zegeltje van den investitus — die hier blijkt, 26 jaren na zijne straf en onderwerping, geheel in eere hersteld te zijn — verbeeldt, zonder eigenlijk wapen, een korenhalm met vijf aren, waarbij het omschrift *Will. de borne*. Hij was vermoedelijk de eerste kapitteldeken.

Juist drie maanden na het indienen van dat smeekschrift, te weten den 9^m Augustus 1310, op den vooravond van St. Laurentius martelaar, keurde de bisschop Theobald van Bar, deze stichting van het Geertruidenbergsche collegiaal kapittel goed, en regelde in zijn uitvoerig schrijven (Habets bl. 107—111) het getal, de leefwijze en het onderhoud der kanunniken. Zijne herderlijke bediening bracht het mede — zoo verklaarde hij — een welwillend oor te leenen aan 't verlangen dergenen, die iets billijks vroegen, vooral in zaken, die de eere Gods en zijner Heiligen en de vermeerdering van den goddelijken dienst betreffen. Van dien aard is de smeekbede zijner in Christus geliefde dochter, de uit edelen stam gesproten Margareta, abdis van Thorn, in zijn diocces. Ten einde aan hare godsvrucht te voldoen, richt hij dus een kapittel op „ter eere Gods en der roemrijke maagd, de Zalige Gertrudis, die in de naar haar genoemde kerk vereerd wordt”, op een plaats, „die hem als aanzienlijk en volkrijk bekend staat” (*in loco ipso qui insignis et populosus esse dinoscitur*). In het bisschoppelijk diploma werd alverder bepaald, dat er aanvankelijk slechts acht

kanunniken zouden zijn en daaronder een deken, een scholaster en een custos of koster, wier prebenden ter vergeving zouden staan der regeerende abdis van Thorn. Ook de inkomsten van den *investitus* of parochiepriester werden toen door den bisschop geregeld. De deken, de scholaster, de custos en een der oudste kanunniken moesten priester zijn; van de vier anderen konden er twee diaken en twee subdiaken wezen. Op straf van verbeurte hunner prebenden waren allen gehouden, ¹ persoonlijk verblijf te houden bij hunne kerk, en bij alle dagen nachtgetijden tegenwoordig te zijn. Ook voor het onderwijs was gezorgd: den scholaster stond het vrij een schoolonderwijzer aan te stellen of, zoo hij wilde, kon hij persoonlijk de scholen besturen, indien hij daarvoor geschikt was. Daaglijks zouden de gezamenlijke kanunniken „het *miserere mei Deus* bidden voor al de weldoeners hunner kerk en een gebed (*collecta*) voor genoemde Margareta hunne stichtster, en jaarlijks haar jaargetijde herdenken, en op elk jaargetijde zouden zij 's avonds de vigiliegetijden zingen en 's morgens eene zielemis opdragen, waarna zij, processie houdend met het kruis en terwijl de priester *in cappa* (*cappatus*) de aanbeveling der zielen (*commendacionem*) leest, de begraafplaats in genoemde kerk zullen bezoeken.” Enz. Enz. Het belangrijke stuk verdient nader en breeder ontleed te worden.

Aan deze, vroeger nooit in haar geheel uitgegeven stichtingsoorkonde, zijn vier zegels met zijden koorden gehecht: het zeer gehavende zegel des bisschops van Luik, Theobald van Bar; het goed bewaarde zegel van den aartsdiaken „Gerardus de Nassowen”, die welwillend zijne toestemming tot de stichting had verleend; het zegel van 't beroemde Luiksche kapittel van St. Lambertus, waarop aan de eene zijde zijne beeltenis, op de keerzijde zijn marteldood staat afgebeeld; en eindelijk het ons reeds bekende zegel van den parochiepriester Willem van

Borne, die, vóór de waarmerking van den Thornschen notaris-kanunnik Petrus de Awans, aan 't slot plechtig verklaart: „*Ego, Wilhelmus de Borne, investitus Ecclesie de Monte Sanctae Gertrudis, sigillum proprium, premissis omnibus et singulis, superius ordinatis et narratis nostros consensus adhibentes, presentibus litteris duximus apponendum.*”

MAASTRICHT, 15 Dec. 1893.

H. J. ALLARD S. J.

(Wordt vervolgd.) *sh 51*

BEVOLKINGSSTATISTIEK.

I.

HUWELIJKEN TE SOMEREN.

 n een ten raadhuize berustend trouwboek zijn de huwelijksakten der jaren 1664—1669 en 1693—1695 compleet.

Daaruit blijkt dat te Someren in den echt traden:

in 1664	7	paren.
„ 1665	4	„
„ 1666	7	„
„ 1667	19	„
„ 1668	6	„
„ 1669	11	„
„ 1693	7	„
„ 1694	10	„
„ 1695	12	„

Dat is per jaar 9 paren.

Onder de 83 huwelijken werden er gesloten:

65	van jonkmans	met jonge dochters.
7	„ „	„ weduwen.
8	„ weduwnaren	„ jonge dochters.
3	„ weduwnaren	„ weduwen.

Van de huwelijken tusschen jonkmans en jonge dochters is van 63 de ouderdom van beide partijen aangeteekend. Er huwden van dezen:

Op een leeftijd van	Jonkmans.		Tusschen gelijken in leeftijd.	Jonge dochters.		Totaal.	
	met jongere meisjes.	met oudere meisjes.		met jongere jongens.	met oudere jongens.	Jonkmans.	Jonge dochters.
21		3			3	3	3
22		2			4	2	4
23	1	3	1		7	5	8
24	3	3		1	3	6	4
25	6	3	1	4	6	10	11
26	4	2		2	2	6	4
27	4	3	1	2	1	8	4
28	2	1	2	3	3	5	8
29	1	2		2	1	3	3
30	6		2	4	1	8	7
31				1	1		2
32	2			2		2	2
35					1		1
36	1					1	
38	1					1	
40	1					1	
42					1		1
44	1					1	
50				1			1
57	1					1	
Totaal	84	22	7	22	34	63	63

Gemiddelde leeftijd bij het aangaan des huwelijks
van de jonkmans 27 jaren, 4 maanden.

„ „ jonge dochters 26 „ $8\frac{1}{2}$ „

Ik zal deze bijdrage tot de bevolkingsstatistiek doen volgen door meerdere, zoowel betrekking hebbende op de in verschillende Noordbrabantsche steden en dorpen gesloten huwelijken, als op de aldaar plaats gehad hebbende geboorten en sterfgevallen. Indien elders ook enkelen ertoe mochten besluiten een dergelijken arbeid met betrekking tot andere plaatsen te ondernemen en de uitkomsten daarvan in dit Tijdschrift openbaar te maken,

dan zouden wij ons weldra mogen verheugen in het bezit van een groot aantal cijfers, waaruit verrassende gevolgtrekkingen zouden kunnen worden opgemaakt.

HELMOND.

AUG. SASSEN.

GUYOT.

Paul Guyot, heer van d'Oignon en Saint-Quentin, wonende te Bellac in Frankrijk, huwde Julia van Cannart d'Hamale. Uit dit huwelijk waren in 1772 3 minderjarige kinderen; van 2 ervan vind ik in het doopboek der Katholieke parochie te Oud-Gastel: 14 *December* 1752 *baptizatus est sine ceremonii; ceremonia suppletæ suerunt in Esschen territorium Brabantiae sub dominae Reginae Hungariae: MATTHEUS ALEXANDER; Susc. prænobilis dominus Ludovicus Alexander Guyot de St. Quentin et de d'Oignon et Domina Anna Margaretha Proost.*

2° 3° April 1754: *bapt. est PAULUS JACOBUS, zoon der zelfde ouders; Susc. Dominus Franciscus Guyot de Saint Quentin et Praenobilis Domina Dymphna Clara Proost.*

W. J. F. JUTEN.

FAMILIE HUYGERMANS.

In antwoord op de vraag naar de kleuren van het wapen dezer familie, op pag. 12 van dezen jaargang, ontving ik een schrijven van den heer Jos. van Hagens te 's Bosch.

Deze gaf mij als de kleur van het bovenste deel van het doorsneden schild op: rood; het onderste deel was op de teekening van wijlen zijn grootvader, aan wiens aantekeningen hij deze gegevens ontleende, door kruislings geplaatste *schuine* lijnen, als oranje aangegeven. ¹⁾ De heer van Hagens veronderstelt, dat dit *zwart* moet

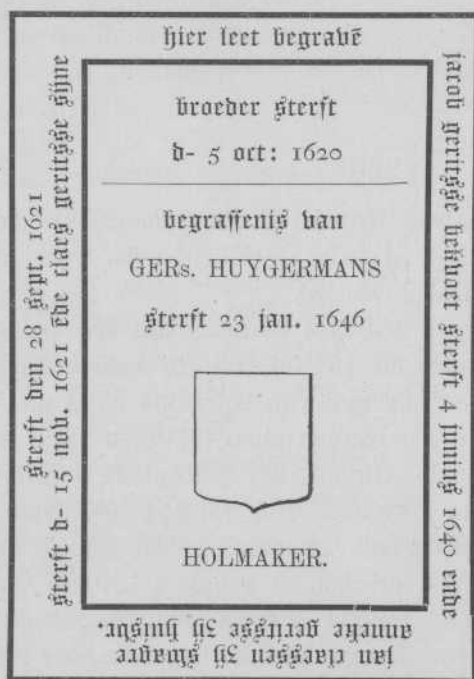
¹⁾ In sommige wapenboeken wordt staalblauw ook zoo aangeduid.

zijn en alleen onnauwkeurigheid van den aantekenaar deze ongebruikelijke oranjekleur deed aangeven.

Uit zijn teekening bleek verder, dat de jachthoorn gesnoerd en, evenals het hert, *omgewend* is.

Over deze familie Huygermans het volgende:

Gerardus Huygermans is overleden 23 Januari 1646 en in de Sint Janskerk te 's Bosch begraven onder een zerk, thans nog aanwezig, doch bijna onleesbaar, waarop zijn wapen, zonder helmteeken, voorkomt, in een cirkel geplaatst.

Het woord Bekvoet is niet goed meer leesbaar.

Deze Gerardus Huygermans was denkkelijk de vader van :

1. Hubertus H.
2. Josephus Dominicus H., gehuwd met Anna Maria Catharina van Dooren of de Spina en overleden voor of in 1738.

Uit dit huwelijk:

- A. Maria Theresia H., geboren 15 Januari 1709 en 6 Februari 1743 te Susteren (?) overleden.

Zij was in 1737 gehuwd met Johann Wilhelm von Hagens, 31 Maart 1710 te Sittard geboren en 6 December 1787 te 's Bosch overleden.¹⁾

- B. Gerardus Jacobus Huygermans geboren 12 Augustus 1711.

Is er iemand, die nog meerdere inlichtingen over de Huygermansen geven kan? Zij zullen welkom zijn aan den heer van Hagens, die over andere familiën een en ander aan „Taxandria” hoopt te verschaffen, aan de lezers en aan mij.

W. J. F. JUTEN.

MELORT (van Middelharnis.)

III. Andreas Joannes M., gedoopt 27 December 1759, overleden 10 Juli 1817 te Oudenbosch, waar hij zich als chirurgijn had gevestigd.

Hij was gehuwd met Cornelia van den Dries, geboren te Oude Tonge en 15 Mei 1834 te Oudenbosch overleden. Zij was een dochter van Adrianus bij Anna van Geel. Hunne kinderen werden allen te Oudenbosch gedoopt:

1°. Antonia Adriana M., gedoopt 24 Juli 1785.

2°. Anna Petronella M., gedoopt 30 November 1787, (en niet 1788 zooals „Annaire généalogique” van 1874 op p. 246 geeft) overleden 26 Februari 1870 te Oudenbosch.

Zij was eerst gehuwd geweest met Mr. George Michaël Otgens, heer van Middelharnis, gedoopt 17 December 1736 te Oudenbosch en aldaar 11 April 1819 gestorven, waarna hij te Sprundel tegen de kerk is begraven. Zijne ouders waren Ludovicus O. en Barbara Maria Otgens.

¹⁾ Beiden zijn begraven onder den zerk van Philip de Spina (Coppens II pag. 89).

Zij hertrouwde daarop Hermanus Petrus van den Dries, burgemeester en plaatsvervangend kantonrechter te Oudenbosch, bestuurslid van den St. Maartenspolder en van „de Oude en Nieuwe Landen van den Oudenbosch”; hij was van 1851 tot 1863 lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal.

3°. Antonia Adriana M., gedoopt 9 April 1790 te Oudenbosch.

4°. Godefridus Andreas M. *volgt*.

IV. Jhr. Mr. Godefridus Andreas M., gedoopt 9 November 1792, ridder van den Nederlandschen Leeuw en lid van den Hoogen Raad der Nederlanden (tot 1867), werd bij Koninklijk Besluit van 28 November 1840 in den Nederlandschen adeldom verheven met het praedicaat Jonkheer. Hij stierf 25 Februari 1870 te 's Hage.

Hij was gehuwd met Jvr. Anna Josephina Wittert, geboren 28 April 1805 en 4 October 1878 overleden. Zij was een dochter van Jhr. Nicolaas Cornelis W. bij Gijsberta Catharina Boes. Uit dit huwelijk:

1°. Jhr. Mr. Eduardus B. A. Nicolaas M. van Middelharnis, substituut-griffier bij de rechtbank te 's Bosch, werd 22 December 1866 aangesteld tot substituut-officier van Justitie bij de rechtbank te Breda. Hij stierf aldaar in 1878.

Hij was gehuwd met M. J. P. Mutsaers, dochter van Mr. Jacobus Arnoldus bij A. A. van Dooren.

Zij hertrouwde 3 Januari 1883 te Breda Jhr. C. Six, kapitein-luitenant ter zee.

2°. een dochter, religieuse.

DE TURFSCHIPPER VAN BREDA.

 Is algemeen bekend, dat de schipper, die zijn schuit ten dienste stelde van prins Maurits, om dezen in de gelegenheid te stellen Breda op de Spanjaarden te veroveren, Adriaan Janszoon van Bergen heette.

Was dit *Bergen*, waaraan hij den naam ontleende, Bergen op Zoom? De vraag werd mij eens gesteld. Ten einde haar te beantwoorden, zocht ik in een register, bevattende een lijst der dekenen en gezworenen der Bergen op Zoomsche ambachtsgilden, dat op het archief alhier wordt bewaard. Op het jaar 1580 vond ik daar als gezworene der schippers: Adriaan Janszoon, de Manke; dit laatste is denkelijk slechts een bijnaam, aan een lichaamsgebrek ontleend; na 1580 vond ik hem niet meer vermeld. Zou hij de stad metterwoon hebben verlaten of overleden zijn? 't Is mij niet bekend. Alleen is het met den tijd zeer goed overeen te brengen, dat hij tien jaar later een der hoofdrollen vervulde bij de verrassing van Breda.

In hetzelfde gilderegister vond ik den naam van Adriaan Rubbens, in 1577 deken der schilders.

Behoorde hij misschien tot de familie van den grooten Petrus Paulus Rubens?

W. J. F. JUTEN.

MONTALEMBERTS te Bergen-op-Zoom.

 en 18^{en} November 1792 werd te B.-o.-Z. gedoopt: Carolina Henriette Juliana de Montalembert, dochter van Joseph (uit Dumoulin in Normandië) en van Adelaïde Ravenne de la Cour (uit Caen in Normandië); peter en meter: Carolus Antonius de Saint Vincent en Maria Henrietta Josepha d'Hennezel.

W. J. F. JUTEN.